

Documinte vechi

pentru istoria nationala Transilvania.

Nos Jacobus Laczk de Szantho, et Joannes Hermann de Tamasi Vajvodae, et Comites de Zonuk memoriae comendamus, p. praesentes, quod nos Possessionem, seu villam Ahynus Polyana *) vocatam in loco Vaskapu dicto sitam per providos viros Sztantzul filium Dyonisy, et Berove filium Thatul de Asztro **) Dragumer filium Zeik de Jorda Vize. et Vlad filium Eliae Kenezios in Districtu Hatzok ***) commorantes, denuo ex novo plantulata populosa effficere, et multitudine populorum decortare volentes: quorum multitudine, et numeri augmento via in praetacta, loco Vaskapu dicto tendens, ubi Latrocinari seu malefactores in Sylvarum densitatibus eorum antra disponen: et habitacula, cunctos per eandem progredien. diversis inficiebant terroribus, aliis siquidem dirae mortis pocula inmaniter propinabant. Ab eorumdem malefactorum insultibus, et perturbationibus saevissimis, salvior possit praemuniri eisdem Sztantzul, Berove, Dragumer, et Vlaad, successoribusque eorundem Universis hanc libertatem praerogativae formam in persona Dni Nri Regis Sigismundi, et Nris Vajvodarum auctoritatibus ducimus anuendo, conceden. ut ipsi, et eorum haeredes, populi que in eadem Villa commorantes a modo in interea temporibus successivis Nro scilicet durante placito de praetacta Villa, seu possessione, novella nullum Censum, Datum seu Collectaneam, munera, servitia, aut quaecunque alia facere, et administrare sint adstricti, quin a

singulis talium generibus exempti sint. et supportati habeantur. Volumus denique ut iidem Kenezii, et posteritates in signum domini annuatim festo B. Georgii martyris singulos 200 denarios novos, aut pro tempore currentes, et nihil plus nobis vel Castellanis de Hatzok *) dare, et solvere teneantur, Praesentium nostrarum Testimonio Litterarum. Datum in Hatzok. Secunda die festi Beati Barnabae apost. a. 1409.

Originale in Archivo Capituli Albensis. Copia in Archivo Cibiniensi Thesaurariali sub Nr. 740 1732.

Has Litteras eddidit Schuller in „Umrisse der Gesch. Siebenbürgens“ Tom. I. Urkundenbuch p. 8.

Edidit Fejér C. D. T. X., vol. VIII, p. 493. Editae in „Arpadia honi történetek Zsebkönyve“ II, p. 41.

N. B. Hae privilegiales ad mandatum Caroli II. Imp. an. 1727, pro parte Nobilium Joannis Bausath Judicis Martini Gáspár, Michaelis Borsath Juratorum, ac reliquorum Universorum Incolarum, et inhabitatorum Possionis Zaikan Cttus Hunyad. Districtusque Hatzeg. transumptae sunt, per Capit. Albense. — Copiam vo. Transumpti hujus, authentisarunt in officio Tricesimae Zaikaniensis die 13. Nov. 1731. Georgius More de Puklisa In. Ct. Huny. juri assor. G. Csolnokosi de eadem Jur J. Ct. Huny. Notarius, et Stephanus Bothani de Hatzeg J. Ct. Huny. V. Index nobilium. **)

*) Ergo fuit in Hatzeg Castrum, nam habuit suos Castellanos.

**) Vide Copiam Transumpti Suppl. C. D. T. II. p. 401—404.

*) Hodie Zaykán in Cttu Hunyad.

**) Ostro Ct. Hunyad.

**) Hátzeg.

LITERAE MICHAELIS VAJVODAE

Transalpini de a. 1418, quibus Privilegiales Communitati Heltha, per Vajvodam Mirtham Datae, confirmantur.

Nos Michael Dei Gratia Vajvoda Transalpinus, et Universis Hospitibus in Oppido Heltha commorantibus, quibus praesentes ostenduntur Salutem, et omnis boni incrementum! Quoniam misistis ad nostram magnificentiam Honorabiles, et Prudentes Viros Jacobum Armellon, et Cristellinum vestros Ambasiatores honestos, et fidedignos, qui nobis supplicarunt isto modo: quod Dominatio, et magnificentia nostra ipsorum Litteras Privilegiales, quas de Speciali Gratia Domini, et Patris nostri Mirthae Vajvodae piae memoriae habuerunt, nostro sub nomine redigi faceremus, vigore novo, et nostro sigillo magno, juxta priorem continentiam et scriptum prout dederat Pater noster generose, et quia justa est petitio, qua petunt a nobis, ideo ipsis praedictis hominibus de Heltha concessimus, imo et donavimus, omnes Justitias, et libertates antiquas, quas ipsi habuerunt, tempore Regiminis Patris nostri conditione ista, ut ipsi homines videlicet Valachi et alii cujuscunque conditionis sint, aut fuerint, cum ipsorum Pecudibus, aut ovibus, in montibus nostris pascere omni tempore, tanquam homines nostri, grana nostra sylvas, et aquas ipsis libere uti concedimus, et frui semper, quamdiu vixerimus, etsi continget nobis cum tota nostra Transilvania habere controversias, aut lites, volumus observare pacem, et Treugam firmam, et quod magis est, virum de Baronibus *) nostris, nostra cum sagitha vobis assignabimus tempore belli, qui Vos et Oppidum Vestrum tuebitur, custodiat a bellorum incuribus. Volumus permittimus Vobis bona nostra fide mediante. Datum Argies. Dominica Octava Corporis Christi. Anno ejusdem M. CCCC. decimo octavo.

Ex ms. Eszthet T. I, p. 30.

Harum Litterarum mentionem facit Seyvert in Ungr. Magaz. T. 1, p. 370. — Combina Puthvic, et Pray Tom. 56, p. 520 in nota. — Katona has Litteras non produxit. — Sed edidit eas Engel **)

*) Rectius Boeronibus.

**) Edidit has Litteras Engel etiam in „Geschichte des Ungrischen Reichs“ T. IV, 1. Abth. p. 164, ubi dicit copiam a Dno Filtsch obtinuisse, dein p. 165 addit „Obiger Freibrief ist auf Pergament in Patentform geschrieben, Daran hängt ein

in „Geschichte der Walachey“ pag. 164 in Nota. — Eas tamen fictitias esse putat idem, ibidem p. 41. Vide eas la ciniis ad an. 1318 C. D. T. I, p. 174.

Pentru satulu romanescu Breticulu se da privilegiu. *)

Brassoviae in Festo Beati Stephani Protomart. Sigismundi Privilegiales, vi quarum ad Intercessionem Joannis Kenezii, — Raduly filii Czako de Bereczkfalva, Georgii filii Petri de Nyujtod, ac Georgii filii Mathiae de Lembény Sicularum — ac visis etiam quibusdam Litteris Petri de Pelsöts Comitis Sicularum Villae Valachali Bereczkfalva certas libertates elargitur. **)

Vide eas per extensum inferius in confirmationalibus, anni 1701, e Tomi XI, Diplomate J. C. Kemény p. 194 excerptas.

SENTINTIE SI CUGETARI

Fiecare omu are tocma pe atata desiartatiune (vanitate), pe catu ii lipsesce intieleptiunea si puterea judecatii. Swift.

Coragiosului si nepregetatorului tote ii sunt cu putintia. Walter Scott.

Numai justetia este timpulu deplinei amagiri. Voltaire.

Supararea ce rode la firulu vietiei, mai totudeauna cerca a se ascunde. Madama Cottin.

Omule, se te cunosci pe tine insuti. Intru atata se incheie tota intieleptiunea.

Young (preotulu si poetulu).

Este o mare diferentia intre acela, care nu pote face reu si intre acela ce nu voiesce alu face. Seneca.

einer Mannshand grosses, und dickes Siegel von gelben Vachs an seidenen Schnüren Allein dies Diplom ist mir noch immer sehr verdächtig. — Lege et in Suppl. C. D. T. III, p. 21.

N. B. Acestu documentu se arata ca o oasa in desiartulu istoriei impreuna cu cateva sotie ale sale. Red.

*) In dilele nostre Breticulu (Bereczk) apröpe de pasulu Oituz e mai multu secuiescu de catu romanescu. Preste totu in Secuime förte multi romani sau prefacutu in secui, ori ca au fostu siliti a se stramuta cu locuintiele. — Red.

**) Has Privilegiales edidit Benkö Milkovia T. II, p. 47.

OBSERVATIUNI STATISTICE despre comerțul European.

(Брмаре.)

Комерціал Европеніор кз Очeanea.

Пълъ акъм динтре алте попоре европене пз віситарь Очeanea пентрз комерчіѣ асарь де еуглезі, Ршні, Іспані, ші асарь де Европа Америқані де nordъ. Комерчіал кз Очeanea е зпал дін челе маї импортъторіе, фіндкь аколо се трек тоте продзптеле індустріеї европене ші амерікане токма ші челе де каретатеа чеа маї де жосъ. Престе тот девем а інесмна кз комерчіал кз Амеріка, Африка ші Очeanea е престе месарь фолосіторіѣ Европеніор, пентрзкъ іп пърдіе ачесте се фак скімварі тзлте, ші аъ кзятаре втар ші продзптеле европене де каретатеа чеа маї реа каре іп Европа пз с'ар пзтэ вінде.

Дін контрз іп Індіеле де ресъріт, іп Жапоніа ші іп Кіна Европеніѣ девъ се пзтэскъ іп вані маї тот че кзпипърз; джкь іп Кіна пічі пз се іеъ алді вані асарь де арцінт, пентрзачеа чеа маї маре парте а аврзлзі ші арцінтзлзі каре се дождемге дін Европа, ші віне дін Африка се тръмїте іп Асіа.

Комерчіал Европеніор де пе зскат.

Нзта Ршні мї Отоманіѣ фак комерчіѣ пе зскаѣ че се ітінде іп Персіа, іп пърдіе Кавказлзі ші пълъ іп Кіна.

Ршні се възкъръ де асарі партікларі іп комерчіал лор кз Асіа. Іп трактатз дін 15. Септ. 1814 рефеле Персіеї пз нзта се івої на съ се інсталезе консолі Ршніор іп тоте зрїеле прїмарѣ дін Персіа, ші копчесе Ршніеї комерчіал кз Персіа пе лжпгъ о даре прэзппоръ, прэксъ ші на се трекъ прїп Персіа ла Індіеле де ресъріт, ма джкь-ї деде ші факллате есклзсївъ де а пзга пе мареа каспїв. Пїадзл прїм ал ачестзі пемесарат комерчіал рзсеск е Москва, ал челзі марїтїм е Петрзвргѣ.

Ршні есерчітъ комерчіал іп Асіа кз караванеле; отоманіѣ джкь тот ачест мїжлок лъ адоперъ іп комерчіал лор кз Аравї ші кз Персіѣ; аста о фак пентрзкъ пз е секзрїтате де компанїкчїзнї.

Рзсіа траѣ фолосе марї ші дін комерчіал сеъ трансіто дін Африка.

Оїентеле прїнціпалї, каре ле імпорть Европа дїнтр' алте пърді алте пзтжнтзлзі.

Европа речене маї тзлте продзптеле прїме дін

челелалте пърді алте пзтжнтзлзі декжт продзптеле манъфанкте; маї кз сѣмъ речене цъхар, кафеа, теа, піперїш ші алте аромате, дашвак, матерїї де колорїт, спечїалмїнте індїгъ, медїціналї, лемне де лзкръ ші констрзїкчїне де пълї, аврѣ, арцінтѣ ші петре скзпне.

Валореа тзтзрор імпортьчїзнїор ачестора фз калкзлатъ ла маї де 700,000,000 де флорїні; акъм інсе імпорть Европа лзкрзрї де зп предїї ші маї маре, прэксъ се поте кзпште дін крештереа марїнеї тзлтор Стате, каре се окзпъ кз ачест комерчіѣ, нзта Англіа сїнгзръ звез іп арзл трекзт маї тзлт де 17,000 де пълї кз пжзгъ. ші 550 кз вапоре, кз зп ечїпзціѣ де 460,000 де марїнарї.

Оїентеле прїнціпалї, каре ле еспортъ Европа іп челелалте пърді алте пзтжнтзлзі.

Европа джкь тръмїте іп челелалте пърді алте лзмеї фортте тзлте продзптеле де алте сале, іп спечїе індустріалї, інтре ачесте се пзтеръ манъфантзреле де інъ, капепъ, тзтасъ, взтвак, лжпъ; лзкрзрїле де лемнѣ, маї іпколо тръмїте орїбре, інстрзїмїнте оптїче, крїстале ші оглїнці, vase де порцеланѣ, ферѣ ші манъфантзре де ферѣ, маї алесъ зпелте ші інстрзїмїнте агрїколе, арапъ, пзтмвѣ, станѣ, арцінтвїѣ, цїоїеле, метале предїосе, ші іп спечїе арцінт іп Асіа.

Комерчіал Европеніор інтре сіне.

Комерчіал Европеніор інтре сіне джкь е фортте віїѣ, фїндкь клїмеле, індустріа, індіпїцеле ші датїнеле Европеніор сзнт дїверсе, пічі зпѣ попорѣ пз ле аре тоте ка се-шї потъ тзлцъшї індіпїцеле челе адеверате, сѣѣ нзтаї артїфіціалї; попореле кзпипъръ зпеле дела алтеле ші вжд зпеле алтора. Рзсіа, Полонїа, Данешарва, Сведїа, Норведїа, Бжгзрїа, Галїціа, Арделзл, Нортзгалїа, Іспанїа, Ромжнїа, Молдова, Тзрчіа ші а. даъ алтор дерт маї кз сѣмъ продзптеле патзралї; дін контрз Брїтанїа, Франчїа, Цертманїа, Белзїлз, Елведїа, о парте а Італїеї прөведѣ пе челелалть Европъ маї вжртосѣ кз продзптеле артїфіціалї.

Орекжте модзрї прїнціпалї де а інаїнта Комерчіал европéнъ інтернъ ші естернъ.

Челе маї де фзрїте сзнт: монета, ші ван. челе де комерчіѣ. Доче спечїе де ванї сзнт: ванї (монетъ) сзлгторї ші ванї де хартїв. Кз тоте кз іп Европа с'а вгзт о тзлдїме де ванї пемесарат, токшї дзпъ кзш с'а калкзлат іп анїї трекзді авїа аъ ретасѣ іп Европа 5,000,000,000 ф.

сѣѣ 2,000,000,000 ф.; динтрачештіа чеї маї тѣлці се афлѣ в Оландѣ, апої в Франціа шї Германіа. Афарь де Рѣсія Англіа ава в пропорціоне маї пѣдїлѣ монетѣ де метал пѣлѣ дї тѣмїї. чешті маї пѣлѣ; в тѣтѣ Рѣсія ераѣ пѣмаї 20,000,000 рѣвѣ в асрѣ шї арцінтѣ в черквлѣчїзне, 25,000,000 в арапѣ, ештї дїо зрѣтѣ пѣаваѣ валѣре маї маре де 6,000,000 шї $\frac{1}{4}$.

Англіа аре в кѣрсѣ дѣнѣ зпї 33,000,000, дѣнѣ алдії 24,000,000 л. стерліне. Ачестѣ сѣмѣ ар фї прѣ пѣдїлѣ пентрѣ о дѣрѣ пегвѣторескѣ ка Англіа, ма комерчіял чел маї маре се фаче в Англіа кѣ чедѣле де Банкѣ, шї кѣ полїделе. Дїв Англіа есе афарь тѣлѣ монетѣ, шї черквлѣчїзнеа чеа дїо лонтрѣ скаде; ачестѣ вїне де аколо, кѣ се топеште тѣлѣ монетѣ маї алесѣ асрѣ; еглезїї фак спесе марї в калеторїеле прїн дѣрї стрїне, каре сѣїе маї сѣсѣ де 2,000,000 л. стерліне пе ашї; аѣ даг импрѣмѣте ла стрїні; аз есвїнѣт рѣсволѣл тѣмїї indelugar пе зскатѣл Европѣ.

Чеа маї маре парте а Стателор еспонене се фолосеште кѣ монетѣ сѣѣ ванї де хѣртїѣ, п. е. Рѣсія, Сведїа, Данїа, Прѣсія, Сасонїа, Оландѣ, Австрїа, маї вѣлѣ стате Цермѣне, Брїтанїа шї Испанїа.

Банчеле де комерчіѣ се афлѣ пѣмаї аколо, внде есте фѣрте маре индѣстрїѣ шї комерчіѣ. Челе маї де фрѣнте сѣнт:

I. Банчеле де депѣсетѣ о де кѣстодїѣ (banche di deposito o di custodia), в банчеле ачесте се депѣнѣ сѣме марї де ванї, асрѣ шї арцінтѣ, ка се фїѣ аколо в секретате, пентрѣ ачееа се шї пѣтеск аша

II. Банчеле де дїрѣ (banche de giro), кѣ ачест тїжлов пегвѣторїѣ чеї че аз ванї депѣшї в банкѣ пѣтеск сѣме марї фѣрѣ се ле маї пѣтере шї се ле прїмескѣ; адекѣ пегвѣторїѣл каре ар дѣвеа се пѣтере ванї, пѣ-ї пѣтерѣ чї пѣмаї і скарїе в картаа ванчѣл ла рѣврїка кредетѣлѣ чѣлїлалтѣ пегвѣторїѣ, каре ар дѣвеа се-ї речѣнѣ внд с'ар фаче тѣргѣл кѣм се фаче втре алдії оменї.

III. Банкѣл де черквлѣчїзне сѣѣ де асепнѣчїзне (banche di circolazione o di assignazione) ла банкѣл ачестѣ дѣкѣ се депѣнѣ ванї в асрѣ шї арцінтѣ, шї банкѣл дѣпѣнїцілор ванї де хѣртїѣ (пѣте, чедѣле, вїліете) пентрѣ асрѣ шї арцінтѣл

каре л-аз депѣсѣ в банкѣ; ачесте пѣте сѣѣ дїдѣле дѣлѣл апої в кѣрсѣ ка шї кѣм се зїче в лїмба пегвѣторескѣ, шї валѣреа аста пѣмаї пѣлѣ атѣнчїї о аѣ банкѣтеле пѣлѣ внд кредѣ оменїї кѣ вор кѣпѣта пе еле іерѣ асрѣ шї арцінтѣ дакѣ ле вор да індѣпѣнтѣ ла банкѣ, кѣм афлѣ кѣ банкѣл пе пѣте о пѣ вре се ле пѣтескѣ атѣта вѣт арѣтѣ пѣтерѣл лор, вндатѣ скадѣ пе вчетѣ сѣѣ маї рѣпѣде дѣпѣ импрѣжѣрїѣ. Чеа дїнѣтѣ банкѣ де ачестѣ спїдѣ с'а рѣдікат в Ценѣ ла а. 1407, апої с'а лѣдїтѣ в Сведїа, Англіа, Прѣсія, Испанїа, Рѣсія, Франціа, Данїа, Австрїа шї Сарденїа.

Мѣлѣе ванчѣ маї аѣ дѣкѣ шї алѣ скопѣрї, сѣнтѣ полїде кѣ ванїї карїї еї аѣ в банкѣ шї фак шї алѣ ефенте де комерчіѣ, даѣ импрѣмѣт пе лѣнѣгѣ пѣтѣлѣ, шї в касѣл ачестѣ се пѣтеск ванчѣ де импрѣмѣт (banche di pretito). Ыне ле ванчѣ аѣ маї мѣлѣе скопѣрї тот в ачеланїї тїмѣлѣ, п. е. Банкѣ пѣчїзнале австрїакѣ сѣнтѣ полїде, прїменїте дѣла апчївнїстїї сѣме дїравѣрї, емїте банкѣте ка ванчеле де черквлѣчїзне, речѣне в депѣсет асрѣ шї арцінтѣ шї овлегчїзнї пѣлїчѣ шї прївате ла ванчеле де депѣсет о де пѣстрат, дѣ импрѣмѣт пе лѣнѣгѣ пѣтѣлѣ де асрѣ, де арцінтѣ сѣѣ де хѣртїѣ пѣлїкѣ, кѣм фак ванчеле де импрѣмѣт.

Ла Романї банкѣ саѣ банкѣл де асѣзїї се пѣмїа mensa, шї ванкарїѣл (banchiere) се зїчѣа numularius, argentarius, mensarius. Чїчѣропѣ argentariae mensae exercitor. Ыл.

Proudhon а черкат се рѣдїче ванчѣ попорарї, каре се дѣе асепнѣчїзнї пе грѣѣ, флїѣ, вїнѣ, кѣ вї кѣвѣнт пѣ пе ванї кѣм фак ванчеле ма пе пѣтѣралї; аста а фѣкѣто ел кѣ кѣцѣт ка се ажѣте пе цѣпор, фїндкѣ тѣлѣлї оменїї пѣѣ асрѣ шї арцінтѣ ка сѣ депѣнѣ в банкѣ, пентрѣка банкѣл се ле дескїде кредет ла внтрѣпїндѣрїеле лор; ма п'аѣ рѣешїт де Proudhon, фїндкѣ, прѣкѣм зїк екопѣмїстїї, ванчеле ачестѣ пѣ се пот рѣдіка фѣрѣ пѣма пе фндѣментѣ де ванї. Е де внсѣват кѣ соціалїстїї сѣнт в контра ванїлор; еї зїк кѣ ванїї сѣнт пѣмаї вї шѣзѣ де а сѣрѣчї шї де а сѣвѣжѣл тѣлїдїмїеле. (Ва зрѣма.)